

Kilikya Ermeni Krallığının Doğuşu ve Çöküşü

Kevork Kalloshyan*

Kilikya Ermeni Krallığı Ermeni tarihinin çok önemli bir parçasıdır. Bu krallığın oluşumu o dönemde mevcut olan siyasi şartlarda zor bir ihtimal olarak nitelendirebiliriz. Buna rağmen Kilikya Ermeni Krallığı yaklaşık 3 yüzyıl varlığını sürdürmüş ve o dönemde bölgenin en önemli devletlerinden biri olmuştur.

Peki, Kilikya bölgesinde (şimdiki Çukurova ve çevresi) Ermeniler ne zamandan beri vardı ve devletlerini nasıl kurdular? Kilikya Ermeni tarihinin incelemesine yönelik makalemize bu sorunun cevabıyla başlayalım. Kilikya olarak adlandırılan bölge coğrafi açıdan ikiye ayrılır: Dağlık Kilikya ve Ovalık Kilikya. Çok eski dönemlerde bu bölgede az sayıda Ermeni yaşamış olsa da M.Ö. 95-55 yılları arasında hüküm süren Ermeni imparatoru Büyük Tigran'ın bu bölgeyi ele geçirmesiyle beraber Ermeni nüfusu da çoğalmaya başladı.¹

Fakat Ortaçağ'da ve özellikle 11. yüzyıldan itibaren Kilikya tamamen bir Ermeni bölgesine dönüştü. Asıl Ermenistan'da son Ermeni devleti Bagratuni Hanedanlığı'nın çöküşünden (1045) dolayı başlayan göç Ki-

likya'da Ermeniler'in çoğunluk haline gelmelerine yol açtı. 10. yüzyılın sonuna doğru Bizans İmparatorluğu Ermenistan'ı kendisine bağlama çabasıındaydı. Buna yönelik faaliyetleri yüzünden Ermeni Bagratuni Krallığı iyice yıpratıldı. Çoğu zaman Bizans doğru-
dan savaş açmasa bile yürüttüğü politikasıyla Bagratuniler'i zayıflatmaya çalışıyordu. Ermeniler ve Bizans arasındaki mezhep farkı da her zaman Bizans'ın gözünde istenmeyen bir gerçek olmuştur. Ermeniler'i kendi mezhebine dahil edip böylece onların üzerindeki siyasi etkisini güçlendirmeye çalışan Bizans buna yönelik adımlarla da arasına din-mezhep baskısı yapmıştır.²

Bizans İmparatorluğu'nda 867-1056 yıllar arasında Ermeni asıllı imparatorlar iktidara geçti. Bu Ermeni hanedanının kurucusu I. Basileios Ermenistan'dan (Anadolu'dan) Makedonya'ya göç etmiş bir Ermeni ailenin çocuğuydu. Kendisi Edirne'de (Adrianoupolis) dünyaya gelmiştir. Devlet hizmetlerinde bulunan ve cesaretiyle imparatorun yüregini kazanan Basileios en sonunda iktidarı ele geçirmeyi başardı ve III. Mikhail'i devirip tahta çıktı. O dönemdeki bazı tarihçiler Basileios'un ana dilinin Ermenice olduğunu ve hayatının sonuna kadar ağır Ermenice bir vurgu ve aksanla Rumca konuştuğunu aktarırlar.

Ermeni aksanıyla Rumca konuşan bu hükümdar sayesinde Doğu Roma İmparatorluğu en parlak dönemini yaşamış; sınırları genişlemiş ve kültürel anlamda rönesans yaşamıştır.

I. Basileios'un tahta çıkma dönemi asıl Ermenistan'da Bagratuni ailesinin yükseliş dönemine denk gelir. 885 yılında 15. Abbasi halifesi Mutemid (Ebu Abbas Mutemid bilah Ahmed bin Cafer Mütevekkil) Bizans ile Ermenistan'ın yakınlaşmasını engellemek ve

(* KAFKASSAM Ermenistan Ofisi.

(1) Der Nersessian, Sirarpie, "The Kingdom of Cilician Armenia", in A History of the Crusades, vol. II, Kenneth M. Setton (ed.), Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1962, pp. 630-631.

(2) Kurdoghlian, Mihran (1996), Պատմության Հայոց (History of Armenia), Volume II, Աթենք: Հրատարակչությունը ազգային ուսումնասիրության խորհուրդի, 43-44:

Bagratuniler'in yüreğini kazanmak için Aşot Bagratuni'ye taç gönderdi ve onu Ermenistan'ın kralı olarak tanıyan ilk hükümdar oldu. Onun ardından I. Basileios da Aşot'a taç gönderdi ve böylece Ermenistan Bagratuni Krallığı uluslararası arenada resmen tanındı. Bagratuni sülalesi Ermeni Arşakuni Krallığı döneminde (66-428) kralları taçlandırma görevini yapan şövalye sülalesi olarak bilinmekteydi. Bazı tarihçiler onların Yahudi kökenli olduklarını ve sonradan Ermenileştiklerini öne sürseler de bunu net bir şekilde ispatlayan tarihi veri ya da belge bulunmamaktadır. Tarihçilerin çoğu onların Yahudi kökenli olmadığını savunmaktadır.³

Bizans İmparatoru I. Basileios Ermeni Kralı Aşot Bagratuni'ye taç gönderdikten sonra ona çok ilginç ve dikkat çekici bir jest yaptı. Basileios Ermeni olduğunun altını çizerek aynı zamanda sıradan bir aileden değil Ermeni Arşakuni Hanedanı'nın soyundan olduğunu dile getirdi. Soyunu Ermeni Arşakuniler'e dayandırdıktan sonra, I. Basileios Ermeni Bagratuni kralı Aşot'tan kendisini taçlandırmasını istedi, çünkü Bagratuniler'in görevi Arşakuni krallar döneminde onları taçlandırmaktı. Aşot, imparatorun bu ricasını reddetmedi ve böylece bir Bizans imparatoru Ermeni kralı tarafından taçlandırıldı. Bu adım sembolik de olsa Ermenistan'ın uluslararası şöhretine büyük katkı sağladı.

I. Basileios'tan sonra tahta çıkan Ermeni kökenli Bizans imparatorları Basileios kadar Ermeniliğe bağlı olmamıştır. Hatta çoğu zaman Bizans'ın menfaatini savunarak Ermenistan'a baskı yapmışlardır. Bizans'ın Ermenistan'ı kendisine dahil etme politikası en çok onların döneminde uygulandı. Bunun psikolojik altyapısı belki de onların Ermeni kökenli olmalarında yatar. Zira Ermeni olduklarını bildiklerinden Ermenistan'ı da kendi hakimiyetleri altında görmek istiyorlardı. Ancak bu bir yorumdur. Ortada olan gerçek o ki bu dönemde Ermenistan iyice yıpratıldı. Hem Bizans hem de Abbasiler Ermeni asil aileleri birbirine düşürmekle meşguldü. Bazı

Ermeni beyler yarı bağımsız beylikler kurup Bagratuniler'in hakimiyetini tanımıyorlardı. Bagratuniler çoğu zaman onların isyanlarını bastırmakla uğraştıklarından, ülkenin gelişmesine yönelik faaliyetler aksadı. Bu durumda Ermeni asilzadelerin bir kısmı iç anlaşmazlıklardan dolayı kendilerine sadık olan halkla beraber Bizans'ın doğu eyaletlerinde ve daha yoğun olarak Kilikya'da yerleşmeye başladılar. Bu dönemde Ermeniler, Bizans ordusunda ve devletin diğer kademelerinde çok ciddi makamlara ve ünvanlara sahip oldular. Bizans İmparatorluğu'nda Ermeniler'in katkısı ve rolü, Osmanlı İmparatorluğunda Ermenilerin rolü ve katkısı gibi çok geniş bir konu. Ünlü tarihçi F.N. Busell "The Roman Empire from 81 to 1081" kitabında bu dönemi "Ermeni devri" olarak adlandırır. Fakat bu makalede bundan çok ayrıntılı bahsetmeyeceğiz ve yavaşça asıl konuya Kilikya Ermeni Krallığına yaklaşıcağız.⁴

11. yüzyılın başında Bizans İmparatorluğu'nun doğu eyaletlerinde Ermeniler daha da etkili olmaya başladılar. Asıl Ermenistan'da ise, 1045 yılında son Ermeni Bagratuni Hanedanlığı çöktü ve o topraklar da Bizans'a dahil oldu. Başkenti Ani olan (şimdiki Ani harabeleri) Ermeni krallığının çöküşünden sonra Ermeniler'in göçü daha da yoğun bir şekilde devam etti. Bizans'ın bünyesine girdikten sonra, Ermeniler'in bir kısmı Rum Ortodoks Kilisesi'ne katıldı ve böylece tarihte 'Hayhurum' terimi ortaya çıktı. Ermeni ve Rum manasına gelen bu terim Ermeni Apostolik (Havari) Kilisesi'nden ve Ermeni mezhebinden ayrılıp Rum Ortodoksluğu'nu kabul eden Ermeniler için kullanılıyor. Bu dönemde Hayhurumlar'ın sayısı artmış ve bazı bölgelerde Hayhurum asilzade Ermeniler beylikler kurmuştur. Daha sonra Kilikya Ermeni Krallığı'nın oluşmasına da katkı sağlayan bu beyliklerden birini de Hayhurum Pilartos Varajnuni kurdu. 1068 yılında Bizans

(3) Donal Stewart, Angus (2001), The Armenian Kingdom and the Mamluks: War and Diplomacy During the Reigns of Het'um II (1289-1307), Netherlands: Brill Academic Publishers, 43-46, ISBN 0928-5520:

(4) F.N. Busell, "The Roman Empire from 81 to 1081", s. 34.

imparatoru IV. Romen Diyojen, Pilartos Varajnuni'yi Fırat nehri çevresinde bulunan topraklarda Bizans ordusunun komutanı olarak görevlendirdi. Fakat 1071 yılında Selçuklu hükümdarı Alparslan tarafından IV. Romen Diyojen'in mağlubiyetinden sonra Pilartos Varajnuni Bizans hâkimiyetinden çıktı ve kendi egemenliğini Antiock (Antakya), Malatya, Urfa (Edessia) bölgelerinde pekiştirdi. 1071-1086 yıllar arasında varlığını sürdüren ve resmi olarak tanınmayan bu devletin başkentliğini Maraş (Germanike) yapmıştır. 1082-1112 yılları arasında ise biraz daha kuzeyde Ermenice adı Kesun olan bölgede (Şimdiki Harput-Elazığ bölgesi) Ermeni Goğ Vasil (Hırsız Vasil) önderliğinde bir beylik ortaya çıkmıştır. Bu iki beylik-devletler uluslararası arenada etkili olmasa ve tanınmasa da Kilikya Ermeni Krallığı'nın oluşumuna katkı sağlamışlardır.

Ermeni Bagratuni Devleti'nin son kralı II. Gagik'in (1042-1045) suikastından sonra onun korumasının komutanı Ruben Bey kendi adamlarıyla Kilikya'ya yerleşti ve buradaki Ermeniler'in başına geçerek 1080 yılında kendi beyliğini kurdu. İlk dönemlerde bu beylik Bizans'a karşı savaşarak varlığını sürdürdü ve Bizans hakimiyetini reddetti. Tabii Ermeni Bagratuni krallığını yok edip kendisine bağlarken, Ermeniler'in Bizans topraklarında bağımsız bir beylik kurması, Bizans için çok ağır bir tokat oldu. I. Ruben Bey'in büyük oğlu I. Kostandin bazı kaleleri ve bölgeleri Bizans'tan aldı. 1098 yılında ele geçirdiği Vahka (Feke) kalesini yenileyip beyliğin başkenti yaptı. Hem I. Ruben Bey'in hem de I. Kostandin Bey'in iktidarı döneminde bölgede yeni oluşan Haçlı devletleriyle iyi ilişkiler kurulmuş ve bu ilişkiler evlilik bağlarıyla pekiştirilmiştir. I. Kostandin'den sonra iktidara geçen büyük oğlu I. Toros Bey 1104 yılında Ovalık Kilikya'yı, Sis (şimdiki Kozan) ve Anavarza kalesini Bizans'tan aldı. Bu dönemde bu coğrafyada ilerleyen Selçuklularla da çatışma kaçınılmazdı. Hırsız Vasil'in verdiği destekle Toros Bey 1107 yılında Selçuk-

luları yenilgiye uğratıp onların ilerlemesini engelledi. 1111 yılında Rumlardan birkaç kale daha ele geçirmiştir. Bizans imparatoru I. Aleksios Toros Bey'in hâkimiyetini mecbur tanımış ve özerk bir bölge olarak Kilikya'yı kabul etmeye başlamıştır. Toros Bey'in iki oğlu da kendisi daha hayattayken vefat etmişler, bu yüzden onun ölümünden sonra iktidar onun küçük kardeşi I. Levon Bey'e geçti. İktidarın ilk dönemlerde ülkenin kuzey ve doğu sınırları pekiştirmek için hem Haçlılar'ın hem de Selçuklular'ın saldırılarına karşı başarılı bir mücadele verdikten sonra I. Levon Bey Bizans'a yöneldi ve 1132 yılında onları yenilgiye uğratıp Ovalık Kilikya'yı tamamen kendi hâkimiyeti altına aldı. Büyük Selçuklu Devleti'nin Musul ve Halep Atabeyi ve Zengi hanedanının kurucusu Ak Sunguroğlu İmadeddin Zengi'nin verdiği destekle I. Levon Bey Antioch (Antakya) dükü ve Yerusolim (Kudüs) haçlı krallığını yenilgiye uğrattı ve böylece beyliğin sınırları güney doğuda genişletti. 1137 yılında Bizans tekrar saldırı Kilikya'ya ve 35 gün süren direnişten sonra I. Levon ailesiyle beraber esir düştü. Kostandinopolis'e (İstanbul) getirilen I. Levon Bey ve oğlu Ruben öldürülmüştür. Diğer oğlu II. Toros Bey kaçmayı başarmış ve Kilikya'ya dönüp kardeşleri Stepane ve Mleh'in yardımıyla beyliği tekrar pekiştirmiştir. Bizans her ne kadar da Kilikya'yı kaybetmek istemiyordu, fakat mecbur Toros Bey'in hakimiyetini tanıdı ve Kilikya bağımsız Ermeni beyliğini kabullenmeye başladı. Toros Bey düzenli ordu oluşturdu ve ülkeyi her alanda geliştirmeye başladı. Sınırlar genişledi, inşaat faaliyetleri çoğaldı, yeni kiliseler, kaleler ve binalar yapıldı. 2. Toros Bey'den sonra onun kardeşi Mıleh Bey iktidara geçti. Mıleh Bey'in dış politikası sayesinde Kilikya Ermeni Beyliği pekişti. Mıleh Bey Halep amirası Nureddin Zengi'nin en sevdiği arkadaşı ve aynı zamanda silah arkadaşıydı. Hıristyan bir devletin önderi olmasına rağmen Mıleh Bey Nureddin Zengi'ye haçlılara karşı destek vermiş. Bunun sayesinde hem kendi devletini haçlılardan korumuş hem de komşu Müslüman devletiyle çok iyi

ilişkiler kurmayı başarmış. Bazı Ermeni dini önderler onu kötülemiş, Müslümanlaştığını söylemişler, hatta kınamışlar. Onun rolü Kilikya Ermeni devletinin oluşmasında çok büyüktür. Bazı iddalara göre kendisi hiç bir zaman Müslüman olmamış sadece Müslüman komşu devletleriyle çok sıcak ve iyi ilişkiler kurmuş ve böylece Kilikya Ermeni Beyliğini yok olmaktan kurtarmayı başarmıştır. 1114 yılında depremden hasar görmüş Sis (şimdiki Kozan) şehrini Mileh Bey 1173 yılında yeniledi, ayağa kaldırdı ve Beyliğin başkenti yaptı. Kendi siyasi çizgisine karşı çıkanlara, özellikle latin yanlısı olan Ermeniler'e zulmetmiş ve bu yüzden sonunda Müslüman düşmanı ve latin yanlısı Ermeniler tarafından öldürülmüştür. Mileh Bey'in faaliyeti Kilikya'da Ermeni devleti oluşmasının yolunu açmıştır ve eğer Mileh Bey olmasaydı belki de Kilikya haçlılar ve latinler tarafından işgal edilirdi ve burada Ermeni bir devleti kurmak mümkün olmazdı. Onun ölümünden sonra kardeşinin oğlu 3. Ruben Bey onun yerine geçti. 3. Ruben Bey Ermeni ordusunun baş komutanı ve kardeşi Levon Paşa'nın önderliğinde Aleksandret'ten(İskenderun) Silifkeye kadar uzanan bölgelerinde Kilikya Ermeni Beyliğinin hakimiyetini pekiştirdi. Ruben Bey'den sonra tahta çıkan 2.Levon Bey dönemi Kilikya Ermeni Beyliğinin zirveye ulaştığı dönemdir. 1187 yılında Ravin ovası muharebesinde Anadolu Selçuklu Devletinden Kilikya'ya girmiş Türkmen çetelerini yenilgiye uğrattıktan sonra 2.Levon Bey Kilikya'ya saldıran Şam ve Halep Sultanını da yendi ve kendi egemenliğini ona kabul ettirdi. Mısır sultanı ve Şam Emiri Selahaddin Eyyubi Kilikya Ermeni Beyliği için tehdit haline gelmişti. Fakat 2.Levon Bey'in siyaseti neticesinde bu tehdit de etkisiz hale getirildi. Siyasi çok çetin durumlarda akılcıca adımlar atarak sonuçta 2. Levon Bey Kilikya Ermeni krallığının ilan edilmesine yaklaştı. Böylece 1198 yılında 6 Ocak'ta Tarsus'taki (Tarson) Ana katedralde 2. Levon Bey kral 1. Levon olarak taçlandırıldı. Avrupadaki hıristiyan devletlerle yakın ilişkiler kuran 1.Levon bu

ilişkileri evlilik bağlarıyla da pekiştirdi. Kendisi Kıbrıs kralı Amori Lusinyan'ın kızı Sibil ile evlendi. Levon'un Sibil'den olmayan bir oğlu vardı. Tahtı o oğluna geçmesin diye Sibil onu öldürttü. Fakat Levon'un başka erkek çocuğu olmadı. Levon'un ve Sibil'in kızı Zabel onun tek mirasçısıydı. Levon'un ölümünden sonra Zabel'i Antiok beyliğinin (dük) prensi Filip ile evlendirdiler ve böylece kısa süreliğine yabancı Filip Ermeni tahtına oturdu. Latin-Katolik yanlısı siyasetinden dolayı Filip çok geçmeden öldürüldü ve Ermeni tahtı yıkılmasın diye Zabel kraliçenin bakımcısı Kostandin Bey kendi oğlu Hetum ile onu evlendirdi. Böylece taht Ermeni Rubinyan ailesinden başka bir asil Ermeni ailesine Hetumyanlar'a geçti. Zabel Ermeni tarihinin en önemli kraliçelerden biridir. Merhametli ve ince ruhlı bu kraliçe yardımseverliğiyle biliniyordu. Hastane açtırıp kendisi hastaların tedavisıyla ilgileniyordu, muhtaç olanlara ve fakirlere daima destek oluyordu.

Kral Hetum ise 13 yaşındayken tahta çıkmıştı dolayısıyla ülkeyi daha çok babası Kostandin yönetmekteydi. Fakat yaşı ilerledikçe Hetum ülkenin kontrolü tamamen eline aldı. Hetum'un iktidarı döneminde Kilikya Ermeni krallığı çok ciddi bir imtihandan geçti. Moğolların bu coğrafyaya girişi birçok ülkeyi altüst etse de Hetum'un politikasıyla Kilikya Ermeni krallığı bu durumdan zararsız çıktı. Aksine 1254 yılında Moğolların başkenti Karakurum'da Cengiz Hanın torunu Möngke Han'la Ermeni hükümdarı Hetum arasında barış ve yardımlaşma anlaşması yapıldı ve böylece Kilikya'ya karşı herhangi bir saldırıda Moğollar Ermeniler'e destek vercekti. Ermeni silahlı güçler de aynı şekilde gerektiğinde Moğollar'a yardım edeceklerdi. Ermeni tüccarlara büyük imkanlar verildi tüm Moğollara ait topraklarda. 1256-1259 yıllarında Hetum Moğollar'ın verdiği destekle Halep Emirliğinin, Anadolu Selçuklu devletinin ve Mısır saltanatının saldırılara karşı başarılı bir şekilde mücadele etmiş ve bağımsızlığını korumuş. Hetum bu zaferler-

den sonra kendi egemenliğini Kapadokya'nın güney kısmına, Suriye'nin kuzeyine (Halep dahil), Maraş, Antep şehirlerine yaydı. Aynı zamanda bu dönemde Kilikya Ermeni devletinin ekonomik ve kültürel hayatı da gelişmiştir. 1266 yılında Moğol devletinin zayıflamasından sonra Mısır bunu fırsat olarak değerlendirip Kilikya Ermenistan'ına saldırdı. Birçok şehir ve yerleşim yeri yıkılıp talan edildi. Hetum devleti kurtarmak için bazı bölgeleri teslim ederek barışı sağladı. Kendisi hayatın son yıllarında bir manastırda inzivaya çekildi, dünyevi bütün zevklerden vazgeçti, din adamı olarak Makar ismini aldı ve hayatın sonuna kadar o manastırda kalıp orada da vefat etti. Hetum son yıllarında tacı zaten oğlu 3. Levon'a bırakmıştı. 3. Levon onun ölümünden sonra da hükmetmeye devam etti. Tarsus şehrinde taçlandırılan ve tahta çıkan 3. Levon çok zor bir dönemde iktidara geçti. Kilikya Ermeni devletinin varlığını güneyden Memluk Devleti kuzeyden ise Anadolu Selçuklu devleti tarafından yapılan baskılardan dolayı tehlike altındaydı. 1275 yılında Memlukler Kilikya Ermeni devletine karşı saldırı düzenlediler. Kilikya Ermenistan'ın başkenti Sis yakınlarında Ermeni ordusu komutan Smbat paşa (Sbarabed) önderliğinde Memlukler'i ağır yenilgiye uğrattı. 1276 yılında Memlukler tekrar saldırdı ve tekrar yenildiler. Bu zaferlerden sonra Moğolların verdiği destekle 3. Levon Konya Sultanlığına da mağlubiyete uğrattı ve uzun süreli sefer başlattı Memluk devletine karşı. Yaklaşık 10 sene devam eden ve karşılıklı zafer ve mağlubiyetlerle süren bu savaş 1285 yılında iki taraf arasında yapılan barış anlaşmasıyla sona erdi. Bu anlaşmanın şartlarına göre esirler her iki tarafın da esirleri serbest bırakıldı, iki tarafın tüccarlarına serbest ticaret hakkı sağlandı. Aynı zamanda 3. Levon Venedik ve Ceneviz'lilerle yapılmış ticari anlaşmaları yeniledi. Onun döneminde altın ve gümüş sikkeleri basıldı, ekonomi ve kültürel hayat canlandı. Bazı bilim ve sanat adamları kralın desteğiyle kalıcı ve değerli çalışmalar bıraktılar.

3. Levon'dan sonra tahta çıkan oğlu 2. Hetum katı Latin (Katolik) yanlısı olduğundan dolayı 1285 yılında Memluk devleti Kilikya Ermeni krallığıyla anlaşmayı iptal etti ve 1292 yılında tekrar saldırıya geçip Kilikya Ermeni Katogikosluğuna bulunduğu Hromkla'yı (Rumkale) ele geçirdi. Bazı kaleler Memluklere teslim edildikten sonra saldırı durduruldu. 1294 yılında 2. Hetum tahtı kardeşine bırakıp manastıra çekildi. 1295 yılında Ermeni asilzadelerin talebiyle Hetum tekrar tahta çıkıp Bizans ve Moğollar'la işbirliği anlaşmaları yenilemek istemiştir. Kardeşinin sürdürdüğü politikasından memnun olmayan Sımbat Hetum'u devirip tahtı ele geçirmiştir. Hetum'u da Bardzrberd kalesinde hapsedmiştir. Fakat diğer kardeşi Kostandin de Sımbat'tan tahtı ele geçirmiştir. Kardeşler arasındaki bu iktidar kavgasından ve anlaşmazlıklardan yararlanarak 1298 yılında Memluk devleti etraftaki bazı amiraliklerle birlikte Kilikya'ya saldırıp ülkenin güneydoğu bölgelerindeki bazı kaleleri almışlar. 1299 yılında Ermeni asilzadeler tarafından yine tahta çıkarılan Hetum Moğollar'ın desteğiyle kaybetmiş kaleleri geri aldı. 1301 yılında Hetum kardeşinin genç oğlu Levon'a tacı bıraktı ve onun bakımını üstledi. 4. Levon Müslüman devletlerin tehditleri gidermek amacıyla ve onların ilerlemelerini durdurabilmek adına Avrupa'ya heyet gönderip onlardan destek ve yardım istemiştir. Roma papası destek karşılığında ilkönce Ermeniler'in Katolik olmalarını talep etmiş. Bunun üzerinde Hetum'un tavsiyesiyle 4. Levon 1307 yılında başkent Sis'te (Kozan) toplantı düzenledi ve bu toplantıda Ermeniler'in Katolikliği kabul edip etmelerini tartışıldı. İktidarın baskısıyla toplantı Katolikleşme kararını kabul etse de halk çok büyük tepki gösterdi ve 'Unitorlar'a' (Katolikliği kabul edenler) karşı mücadele etmeye başladı. 4. Levon'un bu dengesiz politikasından dolayı etraftaki Müslüman devletler Kilikya Ermeni devletine düşman gözüyle bakmaya başladılar ve Kilikya'yı yeni haçlı sefer düzenleme isteğiyle suçladılar. O zamana kadar Kilikya Ermeni Devleti'nin müttefiki

olan Moğol-Tatarlar'ın paşalarından Pırlarğu Anavarza'ya doğru hareket etti ve 4. Levon'u askeri toplantı yapma bahanesiyle yanına çağırıp onu ve 40 Ermeni asilzadeleri öldürttü. Bu haberi alınca Hetum'un kardeşleri Oşin'le Alinakh Ermeni silahlı kuvvetlerin başına geçerek, Pırlarğu Paşa'nın askeri birliğine yenilgiye uğratıp onu öldürdüler. Böylece Moğollar ve Kilikya arasındaki müttefik ilişkisi koptu. 4. Levon'dan sonra 1308 yılında 2. Hetum'un kardeşi 1. Oşin tahta çıktı. İlk dönemde 1. Oşin mezhep anlaşmazlıkları bir tarafa bırakıp ülkenin sınırlarının pekiştirilmesine ve inşaata yoğunlaştı. Fakat komşu Müslüman ülkelerden gelen tehditler üzerinde tekrar Avrupa'nın desteği gündeme geldi ve Katolikleşme kararı yeniden kabul edildi. Halk bu defa da büyük tepki gösterdi. 1318 yılında Memluk devleti tekrar saldırdı ve Kilikya'ya girdi. 1320 yılında ölen 1. Oşin'den sonra küçük oğlu 5. Levon tahta çıktı. Katı bir şekilde Latin (Katolik) yanlısı olan 5. Levon bütün anti Katolik Ermeni asilzadelerini ve kendi politikasına karşı çıkanları ortadan kaldırdı, çoğunu öldürttü. 5. Levon Kıbrıs kralı 2. Henrikos'un dul kalmış eşiyle evlendi ve Ermeni asilzadelerin topraklarını kalelerini Katoliklere verip onlardan destek alacağını düşünüyordu. 1335-1336 yıllarında Memlukler saldırdığında 5. Levon onlarla anlaşmaya mecbur kaldı ve ülkenin bazı bölgeleri ve kaleleri onlara teslim etti. Kilikya için büyük önem taşıyan Ayas (şimdiki Yumurtalık) limanı da Memluklere verildi. Sürdürdüğü aşırı Katolik yanlısı politikasından dolayı 5. Levon Kilikya'nın varlığını tehlike altına attı. Kendisi erkek çocuğu olmadan aniden öldü ve böylece Ermeni Rubinyan-Hetumyan ailelerin soyu sona erdi. 1343 yılında Hetumyanlar'ın akrabası olan Katolik Lusinyan ailesi iktidara geçti. 3. Kostandin Lusinyan, Ermeni töreniyle Kilikya kralı olarak taçlandırıldı. Ancak bir sene sonra halk Katolik krala ve onun Latin yanlısı politikasına karşı isyan etti. 3. Kostandin öldürüldü ve onun yerine 4. Kostandin tahta çıktı. 4. Kostandin bütün Ermeni beylerini birleştirdi ve ortak çabalarla Mem-

lukler'in, Türkmenler'in saldırılarına karşı başarılı mücadele verdiler. 1347 yılında Ayas liman-şehri geri alındı. 4. Kostandin Memluk devletine barış anlaşması önerdi, fakat onlar reddettiler bu teklifi ve savaşa atıldılar. En sonunda 4. Kostandin Katolik dünyasının desteğini almayınca ve onların aldatıcı politikasını anlayınca 1361 yılında başkent Sis'te (Kozan) düzenlenen yeni bir toplantıyla Katolikleşme kararı iptal ederek Roma Papası'nı eleştirdi.

Kilikya Ermeni devletinin son kralı 6. Levon 1375 yılına kadar hüküm sürdü. Tekrar Katoliklerle yakın ilişki kuran ve Katolik töreniyle taçlandırılan 6. Levon Memlukler'in saldırısına uğradıktan sonra esir alındı. Kilikya Ermeni devleti böylece son buldu. Kendisi daha sonra Avrupa'nın desteğiyle esaretten kurtuldu. 1383 yılında Kastilya'ya götürülen 6. Levon'a Madrid şehrin ve bazı bölgelerin yöneticisi yaptılar. Hayatın son yılları 6. Levon Fransa kralı 6. Karlos'un kendisine verdiği Saint Ouen sarayında geçirdi.

1375 yılında krallığın çöküşünden sonra da Ermeniler Kilikya'da yoğun olarak yaşamaya devam ettiler. Osmanlı hakimiyetinden sonra bile burada bazı bölgeler özerklik gibi duruyorlardı ve çoğu zaman vergi ödemeyi reddediyorlardı. 1920 yılında burada Kilikya Ermenistan Cumhuriyeti bile ilan edildi, fakat bu cumhuriyetin ömrü birkaç saat sürdü. 20. yüzyılın başında bu bölgedeki Ermeniler yok oldular, kaçıp kurtulanlar ise şimdi dünyanın değişik ülkelerinde Ermeni diasporasının bir parçasını oluşturmaktadırlar.

Kaynakça

Der Nersessian, Sirarpie, "The Kingdom of Cilician Armenia", in A History of the Crusades, vol. II, Kenneth M. Setton (ed.), Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1962, pp. 630-631.

Kurdoghlian, Mihran (1996), Պատմություն Հայոց (History of Armenia), Volume II, Արթուր: Հրատարակչություն ազգային ուսումնասիրության խորհուրդի, 43-44:

Donal Stewart, Angus (2001), The Armenian Kingdom and the Mamluks: War and Diplomacy Du-

ring the Reigns of Het'um II (1289-1307), Netherlands: Brill Academic Publishers, 43–46, ISBN 0928-5520.

“The king of Armenia and the Prince of Antioch went to the military camp of the Tatars, and they all went off to take Damascus”, *Le Templier de Tyr*. Quoted in Rene Grousset, *Histoire des Croisades*, III, p. 586.

Kurkdjian, Vahan (1958), “Chapter XXX: The Kingdom of Cilician Armenia — Mongol Invasion”, *History of Armenia*, United States of America, Armenian General Benevolent Union of America, 246–248.

(2004) *The New Cambridge Medieval History*, Volume IV, c. 1024-c. 1198, Cambridge: Cambridge University Press, 634, ISBN 0521414113.

Luisetto, Frédéric (2007), *Arméniens et autres Chrétiens d'Orient sous la domination mongole*, Geuthner, 128–129, ISBN 9782705337919.

Mutafian, Claude (2002), *Le Royaume Arménien de Cilicie, XIIe-XIVe siècle*, UCLA Armenian History and Culture Series, France, CNRS Editions, 74–75, ISBN 2271051053.

Demurger, Alain (2005), *The Last Templar: The Tragedy of Jacques de Molay, Last Grand Master of the Temple*, London, Profile Books, 93, ISBN 1-8619-7529-5.

Demurger, Alain (2005), *The Last Templar: The Tragedy of Jacques de Molay, Last Grand Master of the Temple*, London, Profile Books, 109, ISBN 1-8619-7529-5.

Nicolle, David (2001), *The Crusades*, Oxford: Osprey Publishing, 80, ISBN 1-8417-6179-6.

Kurkdjian, Vahan (1958), “Chapter XXX: The Kingdom of Cilician Armenia — Mongol Invasion”, *History of Armenia*, United States of America: Armenian General Benevolent Union of America, 253–254.

Angus, Stewart, “The assassination of King Het'um II”, *Journal of the Royal Asiatic Society*, 2005, pp. 45-61.

Recueil des Historiens des Croisades, Documents Arméniens I, p.664.

Հայոց Պատմություն, հեղինակներ Դանիելյան, Մելքոնյան, էջեր 174-175:

(2005) *L'Arménie à l'épreuve des Siècles*, France: Découvertes Gallimard, 77, ISBN 207031409X.

Ghazarian, Jacob G. (2000), *The Armenian Kingdom in Cilicia during the Crusades: The Integration of Cilician Armenians with the Latins (1080-1393)*, Routledge, 150, ISBN 0700714189.

Kurdoghlian, Mihran (1996), *Պատմություն Հայոց (History of Armenia)*, Volume II, Athens, Հրատարակություն ազգային ուսումնական խորհուրդի (Council of National Education Publishing), 53–56:

Ղազարյան, Հակոբ (2000 թ.): Կիլիկյան Հայաստանը խաչակրաց արշավանքների ընթացքում (1080-1393) : Ռուսլեջ, 159–161: ISBN 0700714189:

Housley, Norman (1992), *The later Crusades, 1274-1580, from Lyons to Alcazar*, New York: Oxford University Press, 21, ISBN 0-19-822136-3.

Hadjilyra, Alexander-Michael (2009), *The Armenians of Cyprus*, New York: Kalaydjian Foundation, 12.

Bournoutian, Ani Atamian, “Cilician Armenia” in *The Armenian People From Ancient to Modern Times*, Volume I, The Dynastic Periods: From Antiquity to the Fourteenth Century, Ed. Richard G. Hovannisian, New York: St. Martin's Press, 1997, pp. 283-290, ISBN 1-4039-6421-1.

Bryce, Viscount (2008), *The Treatment of Armenians in the Ottoman Empire*, Germany: Textor Verlag, 465–467, ISBN 3-938402-15-6.

Հայոց Պատմություն, հեղինակներ՝ Դանիելյան, Մելքոնյան, էջեր՝ 284-285:

Panossian, Razmik (2006), *The Armenians: from kings and priests to merchants and commissars*, London: Columbia University Press, 63–66, ISBN 978-0-231-13926-7.

“Cilician Kingdom”: *Globe Weekly News*: Վերցված է 2009-12-28:

Kennedy, Hugh N. (2006), *Muslim military architecture in greater Syria: from the coming of Islam to the Ottoman Period*, Netherlands: Brill Academic Publishers, 293, ISBN 1385-7827.

Abulafia, David (1999), *The New Cambridge Medieval History*: Cambridge University Press, 440, ISBN 052136289X.

(2005) *L'Arménie à l'épreuve des Siècles*, France: Découvertes Gallimard, 71–72, ISBN 207031409X.